

Богашко О.Л.

**Аспірант Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини**

УДК 351.82 (477.46)

**Визначення соціально-економічного розвитку області:
теоретичні і методичні аспекти**

Постановка проблеми. Становлення України як незалежної держави поставило на порядок денний актуальні проблеми щодо практичної реалізації стратегічного курсу на побудову демократичного суспільства з соціально орієнтованою ринковою економікою. Соціальна переорієнтація економічної політики визначена Президентом України одним з головних пріоритетів державної стратегії до 2015 року. Проблема низького рівня соціальних стандартів в Україні вважається однією із головних перешкод, що суттєво ускладнюють вступ України до Європейського Союзу. Дослідження питань соціального розвитку країни стало складовою частиною і регіональної економіки, а прикладні роботи з визначення територіальних рівнів соціально-економічного розвитку – органічною складовою державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моніторинг соціально-економічної ситуації в країні та окремих регіонах став об'єктом вивчення багатьох учених економістів, спеціалістів–практиків. Поміж численних праць, доповідей, проектів – роботи відомих українських науковців: В.Ф. Беседіна, В.І. Пили, Т.В. Лебедевої, М.І. Долішного та інших. Великі надбання провідних вчених і наукових закладів України в цій галузі знань ще не знайшли належного відтворення в практиці управління, внаслідок чого ця сфера діяльності існує в значній мірі відокремлено від економічних досліджень і рекомендацій. Тому **мета і наукова спрямованість** даної статті полягають у всебічному аналізі сучасної економічної і довідкової літератури та

обґрунтуванні найоптимальнішого методу визначення соціально-економічного розвитку області.

Виклад основного матеріалу. Серед економістів популярним методом аналітичного дослідження розвитку регіональних систем є використання економічних індикаторів й індексів [2; 4; 9]. Економічні індикатори – це статистичні показники, динаміка яких має стійку хронологічну відповідність з рухом економічної кон'юнктури. Види такої відповідності різні. Одні показники можуть випереджувати у часі зміни економічної кон'юнктури, рух інших збігається з цими змінами, треті відстають, запізнюються від них.

Важливим напрямом удосконалення соціально-економічного аналізу стала розробка індексів (різноманітних аналітичних показників), сформованих на основі визначеної сукупності окремих індикаторів [4; 9].

Для основних особливостей економічних індикаторів та індексів, пов'язаних із складністю їх використання в регіональному аналізі, слід перш за все віднести наявність великої кількості „хибних сигналів” [9]. Це такі зміни індикаторів та індексів, за якими не відбуваються реальні зміни соціально-економічних процесів в регіонах. Однією з причин є низька якість вхідних статистичних даних, які дуже часто неадекватно відображають важливі особливості розвитку процесів у соціальній та економічній сферах регіональних систем.

Сучасна статистична наука володіє певними підходами до інтегрального оцінювання стану соціально-економічних і інших явищ та процесів. Аналіз літературних джерел свідчить про велику кількість спроб розрахунку інтегральних показників для оцінки соціально-економічного стану регіону. Першу типову спробу визначення інтегральних показників можна характеризувати як виокремлення з великої кількості часткових показників обмеженої їх кількості, які, на думку авторів, мали б характеризувати соціально-економічний стан регіону. Так, робоча група з соціальної статистики ООН пропонує такі показники визначення рівня життя населення на рівні країн:

- національний дохід на душу населення;

- частка витрат на харчування в загальних витратах домогосподарств;
- відносний коефіцієнт смертності;
- середня тривалість життя населення;
- валовий внутрішній продукт на душу населення;
- загальний фонд споживання населенням матріархальних благ і послуг, в т.ч. і на душу населення, показник вільного часу і т.п. [5].

А.Жандаров та Ф.Шилер пропонують з метою оцінки соціально-економічної ситуації в регіоні використовувати ряд економічних індикаторів, достовірне статистичне наповнення яких, на їх думку, комплексно характеризує соціально-економічну напругу на регіональному рівні та охоплює різносторонні характеристики соціально-економічної сфери.

До них входять:

- прожитковий мінімум в середньому на душу населення;
- середня заробітна плата (з урахуванням виплат соціального характеру);
- рівень злочинності на 100 тисяч осіб населення;
- протермінована кредиторська заборгованість на душу населення;
- заборгованість з заробітної плати на душу населення;
- рівень безробіття;
- співвідношення кількості безробітних з кількістю вакансій [7].

В.Кудров та В.Тремль на підставі методологічних підходів, що широко застосовуються у західній науковій літературі для співставлення певних країн, пропонують для такого порівняння макроекономічні показники:

- виробництво та споживання електроенергії;
- вантажооборот на транспорті;
- національний дохід;
- валовий внутрішній продукт;
- обсяг капіталовкладень;

- фонд споживання;
- обсяг виробництва;
- продуктивність праці та ін.

У цій же праці наведено результати порівняння СРСР і США, отриманих американським дослідником Ремко Коуенховенком за такими п'ятьма показниками:

- валова продукція;
- додана вартість;
- зайнятість;
- продуктивність праці за валовою продукцією;
- продуктивність праці за доданою вартістю [8].

Досить поширеним методом побудови інтегральних показників оцінки стану регіону є розрахунок усереднених значень часткових показників. Однією із таких спроб є реалізована колективом авторів за редакцією Куценко В.І, у праці „Соціальні наслідки економічних трансформацій (регіональні аспекти)” [10] оцінка соціально-економічного стану за допомогою синтезованих соціальних індикаторів, що формуються на підставі набору декількох часткових показників.

При цьому інтегрований індекс у роботі розраховувався як середнє арифметичне суми індивідуальних нормованих показників, що характеризують досліджувані соціально-економічні системи; а індивідуальний індекс показника - як співвідношення натуральних величин по регіону та загалом по Україні. Таким способом розраховано інтегральні індекси:

- стану соціально-економічного розвитку регіону;
- стану споживчого ринку;
- стану навколишнього середовища;
- стану умов праці;
- стану злочинності;
- стану кадрового потенціалу системи хорони здоров'я;
- стану охорони здоров'я матері та дитини.

Для оцінки розвитку соціальної інфраструктури В.Майорченко, В.Огурцов та В.Тітова запропонували розраховувати інтегральні індекси стану розвитку соціальної інфраструктури міст [6].

Відомі спроби визначення в якості інтегрального показника оцінки соціально-економічного стану регіону показника валовий регіональний продукт. У російському науково-інформаційному журналі „Вопросы статистики” подано порівняння валового регіонального продукту по 79 суб'єктах. Російської федерації [5]. При цьому ВРП розраховується як сума валової доданої вартості, створеної за звітний період економічними одиницями-резидентами регіональної економіки. У свою чергу, валова додана вартість визначається як різниця між випуском продукції та послуг і проміжним споживанням. За обсягом виготовленого ВРП отримано рейтинг регіонів та проведено їх ґрунтування.

Відомі також спроби оцінки соціально-економічного розвитку регіонів через показники індекс людського розвитку регіонів через показники індекс людського розвитку [10], показник якості функціонування регіональної системи [1].

Доцільність підбору (розробки) інтегральних показників для оцінки соціально-економічного розвитку регіонів є очевидною, перш за все задля підвищення точності інформаційного обґрунтування рішень щодо суті конкретних заходів, які спрямовуються на розвиток регіону.

На відміну від показників загального потенціалу, показник рівня соціально-економічного розвитку, не будучи залежним від абсолютних величин, земельної площі, чисельності населення, кількості залучених у чисельний у господарський оборот ресурсів, характеризує якість та ефективність створеного потенціалу області, який визначає можливості її перспективного розвитку.

На сьогоднішній день в Україні відсутня загальноприйнята методика для оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону. Та попри існування різноманітних методологічних підходів до даного оцінювання, ми вважаємо,

що найкраще обчислювати рівень соціально-економічного розвитку на основі інтегральних показників (індексів), розрахунок яких запропонований колективом науковців на чолі з Долішнім М.І. [3]. Їхня методика передбачає комплексну статистичну оцінку соціально-економічного розвитку адміністративних областей та України в цілому на основі мультиплікативних інтегральних оціночних показників. Перевагою методики є вдалий підбір статистичних даних, а також можливість поряд з визначенням інтегральної оцінки соціально-економічного розвитку досліджувати тенденції розвитку регіонів.

Проаналізуємо основні етапи методики.

I. Спочатку виділяються основні економічні результати території, що визначають її економічний стан:

- a. результати, що отримані завдяки діяльності інституційних виробничих одиниць (товари, послуги та інше);
- b. результати, що отримані населенням для використання (доходи населення, заробітна плата та інше);
- c. результати, що використані для розвитку економіки (інвестиції в основний капітал, інвестиції в житлове будівництво);
- d. результати, що отримані завдяки організації трудової діяльності (зайнятість населення трудова активність, трудова активність, трудова міграція тощо);
- e. результати, що спрямовані на споживання (роздрібна торгівля, введення в дію житлового фонду та інше).

II. Відповідно до названих вище критеріїв для оцінки (оціночних критеріїв) розвитку обласного регіону підбираються основні часткові оціночні показники.

В якості останніх пропонується використовувати:

- грошові доходи населення;
- зайнятість населення;
- виробництво товарів і послуг;
- оборот роздрібною торгівлі;

- введення в дію житлового фонду;
- обсяг інвестицій в житлове будівництво;
- обсяг інвестицій в основний капітал підприємств.

III. Визначається комплексна оцінка рівня соціально-економічного розвитку регіону. Для цього за формулою 1 розраховується інтегральний індекс економічного стану регіону:

$$I_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n (1 + I_{ij})} - 1 \quad (1)$$

Де I_i – інтегральний регіональний індекс економічного стану i -го регіону до середньо державного значення;

I_{ij} – первинний індекс економічного стану i -го регіону, визначений за j -им показником;

i – номер регіону (області);

j – номер показника;

n – кількість показників ($n = 7$).

Первинні індекси оцінки рівня розвитку регіонів (областей, районів, міст обласного значення) до середньо державного значення розраховуються на основі первинних показників за формулою:

$$I_i = \frac{L_{ij}}{L_{сер.j}} \quad j = 1, 7, \quad (2)$$

де I_{ij} – первинний індекс економічного стану i -го регіону, визначений за j -им показником;

L_{ij} – значення j -го показника для i -го регіону; $L_{сер.j}$ – середнє значення j -го показника по всьому країні по всіх регіонах

i – номер регіону;

j – номер показника;

n – кількість показників ($n = 7$)

IV. Визначається рейтинг соціально-економічного розвитку регіонів відносно середнього рівня, що досягнутий в Україні. Прослідкувати

співвідношення інтегральних індексів соціально-економічного розвитку в розрізі областей можна за таблицею і діаграмою.

Відповідно до визначеного рейтингу, обирається стратегія соціально-економічного розвитку області.

Таким чином, наведена методика дослідження й оцінки розвитку регіону, на нашу думку, повністю відповідає тим вимогам і завданням, що ставилась нами до стратегічного аналітичного дослідження.

Висновки. Отже, одним із важливих факторів підвищення ефективності управління регіональним розвитком виступає своєчасний моніторинг економічної і соціальної ситуації в областях України. Прискорення соціально-економічних перетворень, перехід від етапу спаду до стану зростання, розвиток економіки на інноваційних засадах, змушує проводити оновлення й розширення методичних засад оцінки соціально-економічного розвитку як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні. Вдосконалення методичного забезпечення обрахунку основних показників є нагальною потребою для виявлення позитивних і негативних зрушень.

В даній статті охарактеризовано основні підходи до визначення соціально-економічної ситуації в обласному регіоні та запропоновано оптимальний варіант визначення рівня соціально-економічного розвитку, який би повністю відповідав цілям стратегічного управління територією. Сподіваємося, що проведення аналізу згідно вказаної методики стане передумовою вибору вірної стратегії, а на її основі – програми соціально-економічного розвитку. В кінцевому підсумку це також покращить інформаційну забезпеченість різноманітних економічних суб'єктів і місцевого населення, державних адміністрацій і органів самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бабешко О.О. Географія Черкаської області: [у 2 кн.] - К.: Наук. світ, 2000 – Кн.1. – 62с.
2. Гранберг А., Масакова И., Зайцева Ю. Валовый региональный продукт как индикатор дифференциации экономического развития региона // Вопросы статистики. – 1998. - №9. – С.3-11
3. Долішній М.І., Побурко Я.О., Карпов В.І., Кардаш В.І. Комплексна оцінка економічного зростання в регіонах України в 1998 – 2000 роках // Регіональна економіка. Додаток. “Регіони України. Економіко – статистичні порівняння”. – 2002. - №1. – 75с.
4. Ермилов А.П. Макроэкономическое прогнозирование в США. – Новосибирск: Наука, 1987
5. А.Жандаров, Ф.Шиллер. Мониторинг социально-экономического положения в России: 1995 год // Вопросы статистики. – 1996. - №3. –С.47
6. Карпов В.І., Побурко Я.О., Маяковський С.О. Основні засади і заходи реформування регіональної статистики в Україні // Регіональна економіка. – 1998. - №3. – С.78
7. В.Кудров, В.Тремль. Сопоставление макроэкономических показателей СССР и США в работах Западных советологов // Вопросы статистики. – 1998. - №10. – С.20-29.
8. Куценко В.І., Богущ Л.Г., Опалова І.В. Соціальні наслідки економічних трансформацій в Україні. – К.: РВПС НАН України, 1998. –49с.
9. Петраков Н.Я., Иоффе В.М. Модели социально-экономического прогнозирования развития Японии. – М.: Наука, 1975
10. Майорченко В., Огурцов В., Титова В. Социальная инфраструктура областных центров Украины // Бизнес-информ. – 1996 - №8. – С.8-11